

Gospod župnik prihití z Najsvetejšim. Svetili so vso noč stari potovki. Šele zjutraj, ko solnce spustí žarke svoje skozi okno, preseli se potovka v večnost.

Pokopali so jo čedno s sveto mašo in libero. In ko je bila osmína po rajni potovki, pride sam Godežev Janez v farovž in plača pogrébščino za rajnko.

Bajto in vrtiček je kupil Godež od Franceta. France pa je ostal pri njem, delal in pil, dokler se ni zdelal in spil . . .

Gajbija, turški prerok.

Spisal J. Steklasa.

Ko sem bil leta 1876. prestavljen iz prijaznega Karlovca na gimnazijo v Požego v Slavoniji, bilo mi je potovati od Siska po Savi do Stare Gradiške. Takrat še ni bila železnica izpeljana do Nove Gradiške, od koder se more zdaj dospeti v Požego lahko v treh urah na dobrih konjih, ker ceste so v požeški županiji še precěj dobre, dočim je pot od Stare do Nove Gradiške strašno slaba. Od Jasenovca, prve parobrodske postaje pod Siskom, imeli smo takrat na desno še turško mejo, namreč bosensko. Na našem parobrodu je vihrala bela zastava radi nemirov, ki so bili takrat v Bosni. Na turški meji se je videlo ob savski obali na mnogih mestih požganih čardakov in mostov, ki so žalostni svedoci ravno minule revolucije nam dokazovali, da je Turška dozrela že zdavnaj, in da národ komaj čaka odrešenja. Pokazali so nam tudi mesto, kjer je bila vstaška četa v Savo zagnana ter vsa pokončana. Tedaj samó žalostni spomini na vsem poti!

Ko pridemo v Staro Gradiško brez vsake nezgode, izstopim hitro s svojo prtljago prvič v svojem življenju na slavonsko zemljo. Čudni občutki so me obvzeli, ko sem stal na obali široke Save ter gledal preko v sosedno Bosno, ki je bila pred dohodom Turkov také blagoslovljena zemlja. In Slavonija? Ta klasična zemlja, kjer so za Rimljanov cvetela tolika mesta, kjer je bila kultura na také visoki stopinji, da se je denašnja požeška dolina zvala »zláta«, kajti bilo je vse krasno obdelano in gosto naseljeno! Celó nekoliko cesarjev je dala ta zemlja Rimu. In kakó ni zopet za selitve národov vse propalo ter se je morala novič krščanska kultura razviti, kar je krasno

vspelo, čim so se Sloveni tukaj naselili. Ali vse to ni trajalo dolgo. Po padu Bosne (l. 1463.) pride vrsta tudi na Slavonijo, ki je prišla vsa v roke Turkom vsled Dunajskega ugovora (l. 1529.) ter ostala njih do Karlovškega miru (l. 1699.). Tedaj je vzdihovala pod turškim jarmom skoraj 200 let. Kar je bilo blagostanja v zemlji, pokončali so ga Turki in zemlja si ni mogla navzlic skrbni vladi avstrijski še do danes pomoči, kajti takó strašne so posledice turške uprave, da se ne dadó niti skoz stoletja odstraniti. Pa naj še kdo trdi, da ima Turška živотно snago, kakor se je trdilo ravno v tistih letih v taboru naših protivnikov. Turška je živela, živi in bode morda še nekaj časa živela le o zavisti diplomatov, brez te podpore bila bi že zdavnaj propala.

Stara Gradiška je skromna trdnjavica na obali Save naproti Turški Gradiški ali Brebiru. V trdnjavici so samó vojaške zgradbe. Ker je bila trdnjava premajhna za druge prebivalce razven posadke, naselil se je národ v bližini v štirih vaseh, ki se imenujejo še dandanes po mestu: Gorenji varoš, Dolenji varoš, Novi varoš in Uskoci. Ta zadnja vas je naseljena po Bošnjacih, ki so pribežali čez Savo. Trdnjavica je neznatna ali dobro vzdržana, dočim je nasprotna turška bila takrat sama podrtija, kolikor se je moglo čez Savo videti. Ker sem imel dovolj časa, pregledal sem ves kraj in tudi trdnjavico. Pri tej priliki sem slišal prvič o turškem preroku Gajbiji. Ko sem se odpravil namreč od savske obale v trdnjavico, spazim pri vratih lepo kapelico. Mislim sem spočetka, da je posvečena kateremu krščanskemu svetniku, ko sem pa skozi rešetko pogledal, mogel sem videti, da ni ničesar krščanskega v nji. V svetilki je brlela luč. Vprašal sem précej prvega človeka, ki sem ga srečal, komu je óna kapelica posvečena. Odgovor je bil kratek: »V óni kapelici je pokopan prerok Gajbija, ki je prerokoval, da ne bode Slavonija izgubljena za Turško, dokler bo njegovo truplo ležalo na tej strani Save«. Več mi dotični človek ni védel povedati, in jaz sem bil s tem odgovorom za takrat zadovoljen, ker sem mislil bolj na pot nego na turškega preroka. Ko sem pa kesneje prebiral natančneje zgodovino Slavonije, zadel sem tudi na obširnejši opis tega preroka ter ga zdaj podajem bralcem »Zvonovim«, katerim je bil dozdej znan menda le samó največji turški prerok Muhamed in pa morda Güll-Baba, ki je pokopan v Budimu.

Pripoveduje se, da je živel v starogradiški trdnjavi za turške vlade neki človek po imeni Gajbija, katerega so Turci prav visoko čislali radi njegovega vračarstva. Je li bil Gajbija Turek ali kristjan, ne more se dokazati. Ali to je znano, da se je pri svojem vračarstvu poslu-

ževal z znamenjem sv. Križa, kar ga izdaje za kristjana, ako ni morebiti Turčin to znamenje pri svojih varkah zlorabil. Glasovit pa je postal najbolj ob kugi. Pravijo, da je vsaka obitelj, pri kateri je na vratih naredil znamenje sv. Križa, ostala obvarovana od te kužne pošasti. Le ta bržkone slučajna prigodba je pribavila Gajbiji ime preroka in glasovitega vračarja.

O njegovih navidezno čudotvornih delih se je prav hitro raznesel glas na vse strani, kajti sam véliki vezir Kara Mustafa je poslal k njemu vprašat, ko se je l. 1683. vzdignil proti Dunaju, s kakšno srečo bode dovršil podjeto delo. Za odgovor je dobil, da bode lahko na Dunaj prišel, ali da bode tem več trpel na povratku. Turkom pa, ki so iz Bosne hiteli v vezirov tabor, rekel je, da hité svoji nesreči v naročaj in da se jih bode prav malo vrnilo, ker nočejo popustiti od svoje nakane. Tako se je tudi zgodilo. Vezirova vojska je bila pri Dunaji čisto premagana in potolčena, in Gajbijevo prerokovanje izpolnjeno, kajti v istini se je malo Turkov vrnilo s tega pohoda.

Ker se je avstrijska vlada držala tako čvrsto, vprašal je véliki vezir preroka celó z Dunaja po poslanci, naj mu pové, kje bode od zdaj turški državi meja. Le-ta mu lokoniški odgovorí: »Sava medja i moja ledja«. Neki pa pravijo, da se je obširneje izrazil ter rekel: »Gdje ostanu moja ledja, ondje će biti turška medja«. In to pomeni one besede, ki sem jih slišal prvič v svojem življenji v Stari Gradiški o tem turškem preroku.

Avstrija je v istini po slavodobitni zmagi pri Dunaji zbrala veliko vojsko ter udarila ž njo na Ogrsko. Po mnogih krvavih, ali za Turke nesrečnih bojih, strnili sta obe vojski skoraj na tistem mestu pri Mohači, kjer je bila ogrska sila l. 1526. popolnoma pokončana. Dne 12. avgusta l. 1687. dogodi se usodepolna bitka. Sulejman car je bil premagan ter so tako kristjani Turkom povrnili ono, kar so jim bili storili Turci pod Solimanom II. pred 161 leti.

Le-ta in mnogo drugih sjajnih zmag pod vodstvom princa Eugena prisili končno Turke na mir, ki je bil l. 1699. sklenjen v Karlovcih. Turškemu carstvu je bila za mejo odmerjena Sava ter so bili naposled z orožjem prisiljeni, da zapuste Ogrsko razven Banata, Slavonijo in Hrvatsko, kjer so poldrugi vek gospodovali.

Dokler so se poslanci obeh cesarstev dogovarjali o miru v Karlovcih, bili so Turci pregnani iz mnogih slavonskih mest. Tako je oblegal tudi Ivan Makar — rodóm od Varaždina — s 300 konjiki Staro Gradiško, v kateri so se Turci branili do skrajne zdvojnosti. Ali ko so zvedeli, da kristjani hité v pomoč Makarju, prestrašili so

se ter se preselili po noči čez Savo. Makar jih je spremil in jim na tem poti tudi še dobro posvetil. Gajbija pa je upotrebil to zmešnjavo med Turki in se skril z namenom, da ostane na tem kraji Save. To spazi neki Turčin po imeni Hagja, napade ga in s sekiro ubije, pustivši njegovo truplo z drugimi mrtvimi na savskem bregu. Naši so jih kesneje pokopali.

V tem pa je bil Karlovški mir potrjen in Sava je ostala turškemu cesarstvu meja proti naši državi. Takó se je izpolnilo Gajbijevo prerokovanje v istini. Zaradi tega ga véliki Mustafa proglasi za turškega svetca in za Muhamedom za prvega preroka. Zajedno je bilo Turkom zapovedano, da se mu morajo ravno tako kakor Muhamedu klanjati in njegov grob obiskovati. Siromašni in bojazljivi, ki ne morejo v Meko, naj obišejo grob Gajbijev in naj tamkaj svojo pobožnost opravijo, pa morejo zató dobiti vse jedno náslov »adžie« t. j. plemeniti, odlični, kakor da so bili na grobu Muhamedovem v Meki.

Sosedni Turki so dohajali pogostoma semkaj klanjat se, posebno za časa vélikega posta ramazana, katerega začetek in zvršetek označuje strel iz topov v mestu Brebiru nasproti Stari Gradiški. Spočetka je bilo Turkom kàj težko prehajati na našo stran, kajti morali so najprej obdržavati propisano zaprtijo, ki je trajala večkrat po deset dni. To je bil tudi vzrok, da so le redki semkaj dohajali, in kateri niso mogli, žrtvovali so z druge strani savskega brega.

V tem pa je odredila avstrijska vlada 63 let po smrti Gajbijeve, da se trdnjava Starogradiška sezida po novih vojaških zahtevih. Ko so Turki to zvedeli, poprosili so našo vlado, da se ne bi Gajbijev grob prekopal. Vlada je izpolnila Turkom to željo tem lože, ker je bil Gajbija z drugovi svojimi pokopan tik savskega brega. Ko je bila trdnjava dogotovljena, zapovedalo je tedanje mestno poglavarstvo grob Gajbijev znovič od zemlje kakor hribček nasuti, da ga morejo Turki z druge strani videti. Ali s tem ni bilo Turkom mnogo pomagano, kajti zapreke obiskovanju niso bile odstranjene. Zatorej so poprosili znova našo vlado, da jim dovoli Gajbijeve kosti izkopati in na njih stran prenesti. To jim vendar ni bilo dovoljeno; ali dopuščeno jim je bilo, da morejo takisto brez zaprtije radi pobožnosti semkaj prihajati. Zajedno je bilo tudi naloženo, da se ogradi grob z rešetkami na naše troške. Kesneje je zapovedal cesar Francišek I. l. 1825., da se grob obzida, kar je bilo tudi storjeno. Trije zidi, poldrugi seženj visoki s streho, vidijo se kakor kapelica, ki je znotraj rdeče bojadisana. Namesto četrtega zida, ki je proti mestu obrnjen, postavljene so počrnjene pol seznja visoke rešetke.

Takó je ostal Gajbijev grob do l. 1832., ko so dali Turci narediti z dovoljenjem mestnega upravitelja generala Hachta dvokrila vrata s ključanico, ki so zapletena vsa od sredine do vrha z gosto rešetko. Razven tega so pokrili nakopičeno zemljo s pokrovom od truge ter pregrnili z zelenim suknom. Na okoli je obrobljena z rdečim trakom, ki je z rnenimi žebli priba. Povrh glave od zapada vkopan je štirioglast pol sežnja visok bel kamen, katerega vrh predstavlja sliko čalme (turbana), a nad nogami je od iste strani ter iste vrste in slike, čevelj visok kamen. Pri isti priliki so nabavili tudi viseče svetilke, ki predstavljajo polumesec. Spočetka je gorelo samo na ponedeljke, četrte in petke po noči; kesneje pa je bilo po darežljivosti brebirskega stotnika Kozarca vsako noč zapaljeno. Gajbijev grob je ležal med Savo in mestom, kjer so velika vrata. Tukaj je sezidana tudi kapelica pri vhodu v mesto. Pri velikih vratih je stala v poprejšnjih časih straža, kateri so Turci delili znatne darove, kajti mislili so, da je postavljena radi groba. Navadno so odnašali s seboj z groba tudi malo prstí, katero so varovali kakor svetinjo, hvalili se ž njo in ji pripisovali raznovrstno moč in jakost.

Takó je bilo, dokler niso našinci osvojili Bosne in še dalje pomaknili meje turškega cesarstva, nego si jih je mislil Gajbija. Verujejo li Turci še zdaj v preroške besede Gajbijeve? Na grob njegov pa se gotovo še dandanes pazi, kakor se je to godilo v prejšnjih časih, saj je tudi muhamedancem zagotovljena verska svoboda pod avstrijskim orlom.

Književna poročila.

IX.

Janežičeva slovenska slovnica.

Za srednje šole priredil in predelal *dr. Jakob Sket*, c. kr. profesor. Šesta predelana izdaja.
Cena 1 gld. 30 kr. V Celovcu 1889. Tiskala in založila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu.

(Dalje.)

V spregalu gori (§ 172.) naj stopi namesto po-gorèn (-a, -o) zelen. Pri glagolu hotéti (itd. 2.) naj se dodá oblika opisovalnega deležnika: hotél, (-éla, -élo) ali htél, (-a, -o), ker se večkrat piše hotel, hotla, hotlo, kar je takó krivo, kakor: videl, vidla, vidlo; védel, védla, védlo. (Levstik, o. c. p. 71.) —

V spregalu hvali (§ 174.) stoji poleg oblike: hvalijo učé; izvestno z ozirom na pravilo, ki se nahaja v § 175., 1. in se glasi: „Prvotna kračja